

PRILOZI ZA OSVJETLJAVANJE REVOLUCIONARNIH KRETANJA, RADNIČKOG POKRETA I NOB-a U SENJU I OKOLICI

1. STRAJK UČENIKA SENJSKE GIMNAZIJE 1912.

U siječnju 1912. mađaron Slavko Cuvaj imenovan je za bana i komesara Hrvatske, što je dovelo do masovnih protesta i demonstracija u kojima se ističe srednjoškolska i studentska omladina. Prema sjećanjima Drage Škorića (iz Delnica), tada učenika II. razreda Kr. realne gimnazije u Senju, inicijator i organizator štrajka protiv Cuvaja, tj. protiv austrougarskog režima, bio je Vladimir Čopić. (M. Uradin, *Senjski zbornik I.*, str. 137.) Revolt omladine i naroda pojačan je 12. III., kada su austrijski žandari ranili bosanskog omladinca Sahinagića. Tada srednjoškolska omladina Hrvatske objavljuje generalni štrajk, koji se brzo proširio u Bosnu i Hercegovinu, Istru i Sloveniju te Srbiju. Bio je to težak i sramotan udarac austrougarskoj hegemonističkoj politici. Na vijest o štrajku, bosanske vlasti donose odluke i do daljnega zatvaraju škole.

Senjski gimnazijalci (prema evidenciji godine 1912.) broje 168 učenika i 15 učenica — od toga 100 stanuje u domu, tj. živi pod režimom. Ostali žive slobodno kod kuća ili privatno u Senju. U najvećem broju krenuli su u povorci senjskim ulicama, na čelu su nošene velike hrvatske zastave. Razdragana omladina pjevala je rodoljubne pjesme i izvikivala parole protiv Austrije — posebno su bili bučni protiv Mađarske koja, držali su Senjani, nanosi najveće zlo i nepravdu Hrvatskoj.

Ovaj senjski štrajk (a bilo ih je više) registriran je u »Novom listu« od 16. III. 1912., a objavljen je i u Izvještaju gimnazije »Mirko Lenac« u Rijeci za školsku godinu 1971/72. na strani 23: »Štrajk senjskih đaka« — Juče nam telefoniraše iz Senja: Iz solidarnosti sa ostalim štrajkajućim djaštvom, danas je i senjsko srednjoškolsko djaštvo stupilo u štrajk. Senjski djaci bili bi prije štrajkali, ali priečio ih je u tome Konvikt (»Ožegovićianum«, op. A. G.)

Djaci su priredili gradom velike manifestacije.«

U »Novom listu« od 9. III. 1912. (str. 20 Izvještaja Gimnazije M. Lenac) stoji:

»Đački štrajk — Juče su štrajkali đaci sušačke gimnazije i Više trgovačke škole, obdržavali skupštinu, na kojoj su zaključili da će i nadalje ustrajati u štrajku.

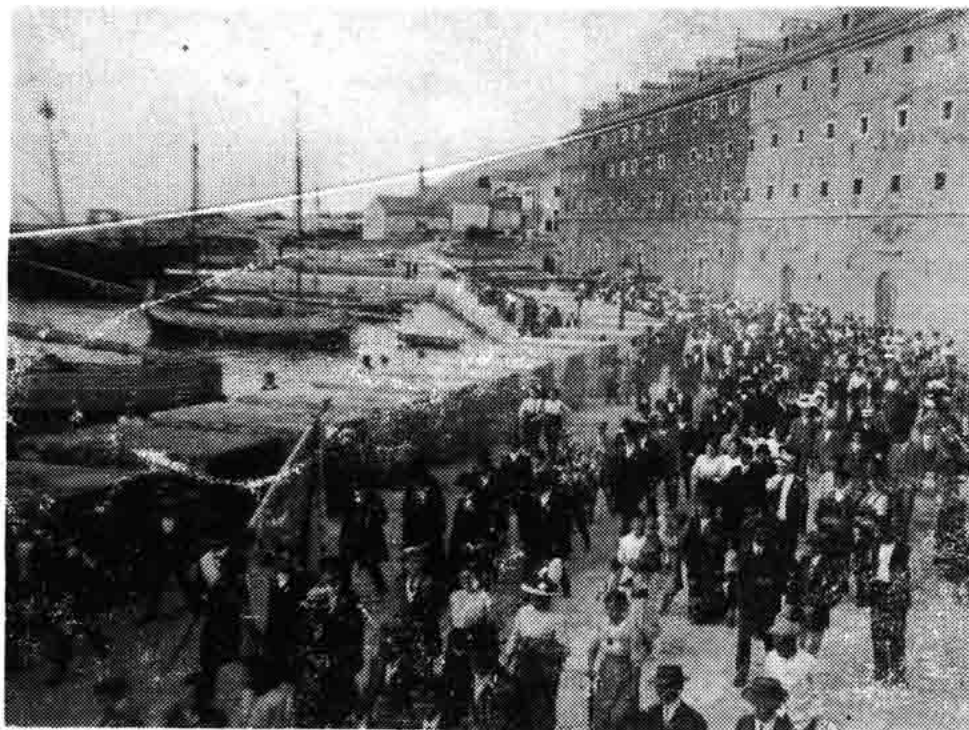
Sl. 31 — Učenici Senjske gimnazije u vrijeme đlačkog »štrajka« — demonstracije protiv Čuvaja, snimljeni ispred tvrđave Nehaj u ožujku 1912.

Štrajk senjskih srednjoškolaca lijepo je opisao nepoznati pisac »Ljetopisa zavodah.« — u Izvještaju Kr. realne gimnazije u Senju šk. god. 1911/1912, str. 80 i 81.: »Prvo polugodište završilo dne 30. siječnja službom božjom i djelenjem izvještaja, a drugo je počelo 3. veljače.

Što nije bilo zabilježeno još u ljetopisima hrvatskih srednjih zavoda, dogodilo se ove školske godine. Nešto poticani ulicom a nešto mistificirani neistinitim vijestima domaćih novina udesiše učenici raznih zavoda najprije pojedinci »štrajk«, a zatim se pridružiše tzv. »generalnom đlačkom štrajku«. Prvi put ostaviše školu nekoliko učenici ovoga zavoda dne 5. ožujka od 9—10 sati, našto se povrtiše u zavod. Drugi put ostavi zavod gotovo sva mladež dne 7. ožujka poslije 11 ure na očigled velemožnog gospodina Kreme, Kr. zem. srednjoškolskog nadzornika, koji je posjetio zavod da umirno djeluje na uzbuđene učenike. Treći put je izostala mladež od obuke dne 15. ožujka 1912. br. 6967. obustavljeno je obučavanje na zavodu sve do 10. travnja.«

Kada se štrajk razbuktao, štrajkali su i senjski srednjoškolci. Zato je to značajnija citirana tvrđnja Drage Skorića da se u to vrijeme u Senju (a možda i Bakru i Sušaku) nalazio Vladimir Čopić — to potvrđuje podatak koji objavljuje dr. A. Vlahović, u brošuri »Pabirci iz prošlosti Hrvatskog sokola u Senju«, str. 23: »Dne 10. III. 1912. sjednici prednjačkog zbora prisustvuje i Vl. Čopić...«

Senjski demonstranti su 15. III. 1912. jedinstveno izašli na ulice i otišli do starodrevne kule Nehaj — pred kojom su se slikali. Prema razgovoru s pok. dr. F. Čulinovićem 1964. i M. Vl. Deželić 1979. to je autentična slika toga štrajka senjskih gimnazijalaca.

Sl. 32 — Velike antimađarske demonstracije Senjana obalom od 25. VIII 1912.

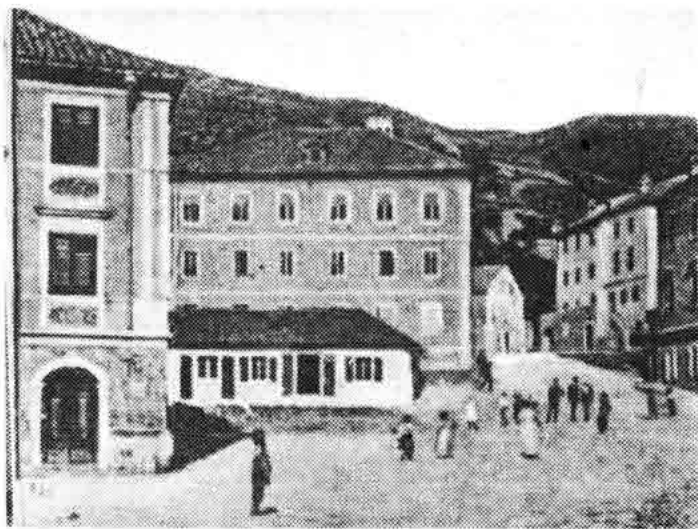
Vjerojatno kao posljedica đačkog štrajka i isključivanja nekih učenika, u izvještaju Kr. realne gimnazije u Senju 1911/12. stoji na str. 78. zanimljiva naredba: »Visokim otpisom od 4. travnja 1912. br. 8708. određuje se, da se u napredak bez osobita dopuštenja Kr. zem. vlade ne smije u zavod primiti nijedan učenik iz zavoda izvan Hrvatske i Slavonije.« Vjerojatno je to jedna posljedica štrajka i eventualna mjera opreza školskih vlasti.

2. DEMONSTRACIJE SENJANA PROTIV NAGODBE

Poštanska razglednica prikazuje povorku Senjana koji demonstriraju protiv nagodbe. Snimljeno na obali 25. VIII. 1912. Čini se da su demonstraciju organizirali pravaši, ali i članovi Hrvatskog sokola i Hrvatske obrtničke zadruge »Uskok«. Razglednica je upućena Josipu Svastu u Senj, datirana poštanskim žigom na marki Zeng-Senj — 12 Aug. 27. NS.

Prema sjećanju Karla Mladinea, povorka se kretala gradom — bilo je to mnogo svijeta, pjevalo se i izvikivale su se protumađarske parole:

»Cuvaj ban, marš van, marš van«
 »Nije Rijeka mađarska,
 već je Rijeka hrvatska.«

Sl. 33 — Predio Senja »Zgon«, desno od Gimnazije zgrada »Slavija« — društvene prostorije senjskih komunista iz god. 1919/1920.

Kolonu povećava brojno građanstvo koje se solidariziralo s demonstrantima. Svi su jedinstveni u osudi austrougarske eksploatatorske politike, koja je iz ovih siromašnih krajeva izvlačila veliku korist i time utjecala na gospodarsku stagnaciju Hrvatskog primorja, posebno grada Senja — u ono vrijeme konkurenta tzv. mađarskoj Rijeci.

3. ZGRADA »SLAVIJA« NA ZGONU

Na jednoj staroj slici iz vremena oko godine 1925. vidi se Velika Placa — predjel »Zgon«. Velika trokatna zgrada je stara senjska gimnazija. S desne strane gimnazije, ispred drvoreda lipa, diže se trokatnica z. ul. 213. br. parcel. 230 KO Senj. Prvotno je bila vlasništvo obitelji Petra i Katice Vukelić, koji su je iznajmili 1919. i 1920. Radničkoj organizaciji u Senju. To je zgrada koja je imala prostrano prizemlje i gdje je ranije bila gostionica. Kuća je s vremenom nazvana »Slavija« i u njenom prizemlju od sredine 1919. do konca 1920. nalazile su se društvene prostorije senjske podružnice Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista). Tu su se održavali sastanci, vodile diskusije, čitala napredna štampa i literatura, a održavale su se i zabave za članove podružnice pa i za ostalo građanstvo koje je simpatiziralo Partiju. Zbog Obznane na koncu 1920. Podružnica je zabranjena, članovi Partije se pasiviziraju, sav inventar je zaplijenjen, a prostorije zatvorene.

4. MANIFESTACIJE GRAĐANA ZA JUGOSLAVIJU 1918.

Prema pričanju Ivke Filipović (1967.) i Hermine Lončarić (1978.), tada mlade radnice tvornice duhana, demonstracije protiv rata održale su se na prijelazu ljeta u jesen 1918. »Tog popodneva, nekako pred završetak rada, mi smo skrivene iz tvornice gledale povorku demonstranata, koja je sa zastavama na čelu prolazila Alejom (tada Šetalište K. Knežića). Kada smo oko

Sl. 34 — Manifestacija Senjana uz proglašenje Jugoslavije, Mala vrata na koncu 1918.

Sl. 35 — Članovi društva »Uskok« u povorci građana, prolaze Velikom placom oko 1925.

18 sati završile posao, jedna veća grupa radnica izašla je kroz velika vrata tvornice na staru cestu i priključila se demonstrantima. Tako smo u redu išli starom cestom do Malih vrata — zgrade »Ferajna«. Pjevalo se i izvikivalo parole »Hoćemo mir i slobodu.« Nekako u istom času došli su žandari pa smo se svi razišli kućama.« Ova slika snimljena je na Malim vratima, uoči završetka rata, oko 18. X. 1918., nekako u vrijeme kada predsjednik SAD Wilson odgovara Beču (carskom dvoru) da Washington priznaje da su nacionalne težnje Jugoslavena za slobodom pravedne i da SAD za njih više ne priznaju autonomiju kao buduće uređenje.

Na slici se vidi da su demonstranti nosili hrvatske zastave i parole, od kojih je jedna u prvom planu i na njoj piše: »HOĆEMO MIR«, tj. da prestane krvavi rat, te parola »ŽIVIO WILSON«, a posebno je zanimljiv natpis »ŽIVJELA JUGOSLAVIJA«.

Među građanstvom vide se austrijski vojnici — čini se da im je rata već dosta. To je vrijeme kada i vojsku zahvaća rasulo. Na lijevoj strani slike vide se Senjkinje Hermina Lončarić, Malčika Maričić, Vilma Skrgatić te Ivka Filipović.

5. ČLANSKA KARTA RUDOLFA KATNIČA

Iznimnu vrijednost za potvrdu postojanja organizacije komunista u Senju godine 1920. predstavlja pored drugih izvora članska iskaznica Rudolfa Katnića, rođenog 16. IV. 1894. u Senju (Knjiga rođenih Matičnog ureda SO Senj, str. 224. broj 23/1894.) Njegovi roditelji došli su u Senj prije 1890. Rudolf je u Senju završio pučku školu i bio je bez zanata. Godine 1914. pozvan je u vojsku, a vratio se u Senj poslije 1918. iz ruskog zarobljeništva. Neko vrijeme radi u Senju, gdje je 1. III. 1920. primljen u Partiju. Malo kasnije odlazi u Crikvenicu za podvornika građanske škole. Umro je u Rijeci 1958.

S unutarnje strane članske karte odštampano je latinicom i ćirilicom:

PROLETERI SVIH ZEMALJA UJEDINITE SE — SOCIJALISTIČKA RADNIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE (komunista).

U članskoj karti piše:

Mjesna organizacija Senj
Članska karta

broj: 24

Drug

KATNIĆ RUDOLF, radnik

Postao je članom partije

1. ožujak 1920

Predsjednik uz.

Josip Sučić¹

Tajnik:

Fr. Boras²

Na lijevoj strani, u prostoru za lijepljenje članskih markica:

— Godina 1919. je prazna,

— Godina 1920. markice nalijepljenena: III, IV, V, VI, VII, VIII i IX mjesec. U gornja tri polja udaren je pečat slijedećeg sadržaja: MJE-SNA RADNIČKA SOCIJALNA ORGANIZACIJA (partija komunista) VIJEĆE ZA GRAD SENJ I OKOLICU.

Sl. 36 — Vanjska strana korica članske iskaznice Rudolfa Katnića, s pečatom Partijske organizacije Senja, Ožujak 1920. (Arhiv IHRPH Zagreb).

Sl. 37 — Unutarnja strana korica iskaznice Rudolfa Katnića, Senja 1. ožujka 1920. (Arhiv IHRPH Zagreb).

S vanjske strane članske karte odštampan je latinicom i ćirilicom izvadak iz privremenog Statuta. Važan je član 1. Statuta: Ime partije: »SOCIJALISTIČKA RADNIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE (komunista), pa se naslov malo razlikuje od teksta na pečatu senjske partijske organizacije, što je i razumljivo u prvim godinama njenog postojanja.

Karta se danas nalazi pohranjena u Arhivu IHRPH Zagreb. Na pečatu senjske partijske organizacije stoji: *Vijeće za grad Senj i okolicu* (vjerojatno se misli na teritorij kotara Senj). Iz arhivskih dokumenata i izjava starih Senjana (1964.) — svjedoka poratnih događaja, saznajemo da je u Senju postojala posebna i samostalna partijska organizacija — ali je pitanje da li se pod izrazom »ZA OKOLICU« misli na partijsku organizaciju u smislu podružnice u Jurjevu, možda i u Starigradu, te na neke članove-komuniste iz Krasna i Krivog Puta.

6. IZVADAK IZ URUDŽBENOG ZAPISNIKA DRUSTVA »USKOK«

U urudžbenom zapisniku Hrvatskog radničkog društva »Uskok« u Senju, pod brojem 47. od 30. III. 1920. upućen je neki, nama nepoznat dopis SLAVNOJ SOCIJ(alističkoj) RADN(ičkoj) PARTIJI JUGOSL(avije) (komunista) u mjestu. Taj je dopis službeno preuzeo za senjsku Partiju komunista Fr.(ane) Boras, tajnik organizacije. Zanimljivo je da je pod brojem 46. od 21. III. 1920. g. isti Fr. Boras urudžbirao neki dopis koji je H.R.D. »Uskok« uputilo Hrvatskoj obrtnoj zadrugi u mjestu. Ovo nam je također važno jer je nekako u sredini 1920. došlo do sjedinjenja radničkog društva i obrtne zadruge u Senju. U jednoj i u drugoj organizaciji bilo je dosta članova senjske partijske organizacije, pa nije isključeno da je partijska organizacija potaknula ujedinjenje radnika i obrtnika.

7. SENJANI I STANOVNICI OKOLICE — POVRATNICI IZ RUSKOG ZAROBLJENIŠTVA (od konca godine 1918.)

Kao i drugi narodi crno-žute Austro-ugarske monarhije i Hrvati su morali služiti austro-ugarsku vojsku i u I. svjetskom ratu, barem u početku, boriti se i ginuti za probitke Beča i Pešte. Oni koji su se našli na istočnom karpatskom bojištu mogli su se predati i otići u rusko zarobljeništvo. Takvih zarobljenika koji se nisu htjeli boriti za probitke Austrije, a protiv svoje braće po porijeklu, bilo je dosta među Hrvatima, pa prema tome i iz Senja i okolice. U ruskom zarobljeništvu našlo se oko 50 takvih boraca, koji su broj približno utvrdili stari Senjani Frane Bašić, Ivan Babić, Josip Smetana, Karlo Mladineo i Frane Lončarić te Jure Matijević iz Prizne, Dane Vukušić iz Živih Bunara i Vjeko Babić iz Jurjeva.

Dakako, oni se nisu mogli sjetiti svih povratnika, pogotovo ne onih s terena općine. Neki od ovih povratnika bili su veoma aktivni 1919. i 1920. kod osnivanja i u radu partijske Mjesne organizacije odnosno Vijeća za grad Senj i okolicu (ogranaka tj. partijskog povjereništva u Jurjevu, Starigradu (?), Krasnu (?). Zbog donošenja Obznane partijska organizacija u Senju i ogranci na terenu prestaju postojati. Svejedno, stari članovi, bez obzira na to što im je za petama policija i što su upisani u tzv. »crnu knjigu« policije, prema situacijama i svojim mogućnostima, i dalje su u opoziciji režimu kao članovi senjskih radničkih i kulturnih društava te sindikalnih organizacija.

¹ Josip Sučić — Pepa, obalni radnik. 1920. zamjenik predsjednika Senjske podružnice komunista, rođen 189.

² Frane Boras, brijač, rođen u Senju 1888., tajnik partijske organizacije u Senju.

Ovi naši povratnici malim dijelom aktivno sudjeluju u NOB-u, ali kao simpatizeri pomažu Revoluciju i članovi su svih organa narodne vlasti. Oni su u većem dijelu svojim stavom i ponašanjem prema okupatoru i neprijatelju utjecali na političko opredjeljenje ljudi iz svoje okolice i tako pomagali i usmjeravali narod na prave putove revolucionarne borbe.

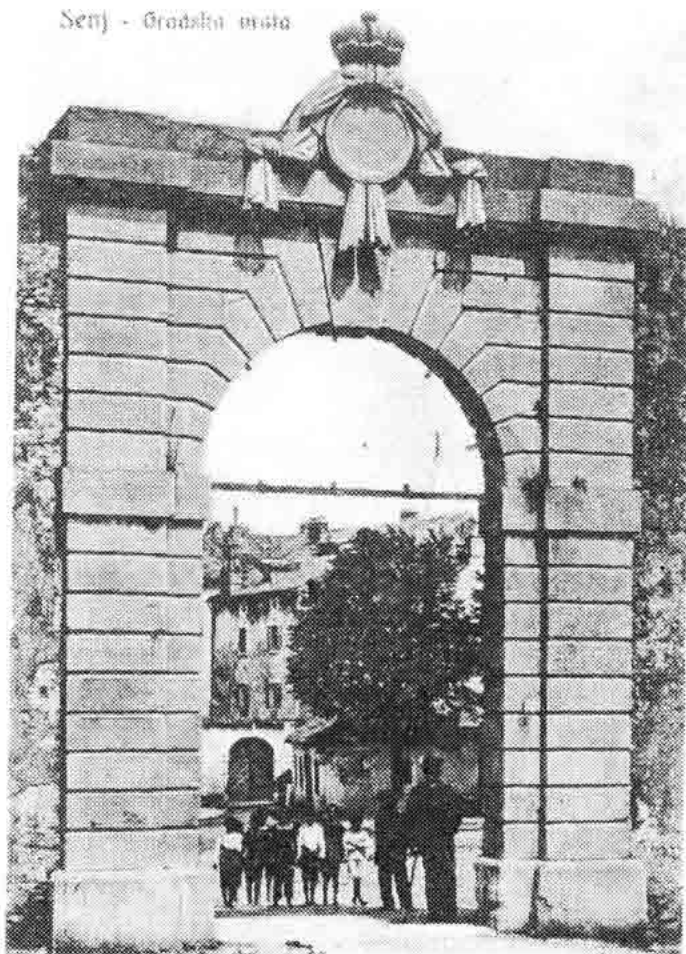
Već je prošlo 60 godina kako su se ti naši ljudi vratili iz Rusije i danas većine njih nema među živima, pa nam to otežava izradu popisa stanovnika Senja i okolice koji su bili u ruskom zarobljeništvu te su bili izravni sudionici oktobarske revolucije ili su stajali po strani. Sve u svemu, uz Vladimira Čopića, Emila Čopa, a možda i Aleksu-Dragu Dundovića, velik je i častan doprinos stanovnika Senja i okolice pobjedi oktobarske revolucije.

Na temelju sjećanja starih Senjana i stanovnika okolice izradio sam polovičan popis naših ljudi koji su bili u ruskom zarobljeništvu, a koji će se vremenom dopuniti: Balen Mijata Pavle, Barbijani Milan, Bilen Jure Mate, Biondić Ivan, Balen Milan, Čuljat Petar, Čopić Vladimir, Čop Emil, Devčić Marko, Drnjević Božo, Dundović Drago, Dundović Gojko, Gržanić Marijan, Jurčić Bože Anton, Katnić Kuzme Rudolf, Krajač Franje Franjo, Lenac Ivan, Matijević Viktor, Matijević Vinko, Miškulin Božo, Mladineo Juraj, Moguš Mate, Mršić Julio, Pavelić Mate, Pulanić Ivan, Rožić Ivan, Starčević Martin, Šegota Mile Ivan, Šegota Stjepana Nikola, Šegota Luke Mijo, Tomljanović Milan, Turina Ante, Vukelić Milan, Vukušić Nikole Ivan, Vukušić Grge Roko, Vukušić Grge Mile.

Sl. 38 — Palača »Ferajn«, ratno lječilište. Ispred austrougarski vojnici, časnici i medicinsko osoblje. Snimak iz kraja 1918.

Senj - Gradska ulica

Sl. 39 — Velika gradska vrata, u pozadini slikovit detalj gradske arhitekture, Senj 1927.